

ОСОБИСТІСНА СПРЯМОВАНІСТЬ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ (КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Постановка проблеми. Освіта третього тисячоліття вимагає радикальної гуманізації, сприятливих умов для психосоціального та духовного розвитку особистості. Сьогодні особливої гостроти та актуальності набуває проблема утвердження людини у житті та професійній діяльності.

Предметом спрямованого теоретичного осмислення й експериментально-прикладної реалізації є загальна ідея цілісного навчального змісту, направленою на виявлення особистісного сенсу, з логічним переходом у діяльність із засвоєнням мови культури. Такий підхід проголошує пріоритет людини в контексті національних і загальнолюдських цінностей, відштовхується від аксіологічних підходів до філософії освіти. Ця парадигма з'єднала цілі освіти, її зміст із формуванням духовно розвиненої та вільної людини, здатної до творчої соціальної активності, відповідальної за свої дії перед суспільством. Саме такий підхід створює умови для відродження людяного в людині, вивершення її індивідуального "Я", розвитку свідомого і творчого ставлення до життя, духовного вдосконалення" [2, с.37].

Зміна акцентів в освіті зі „знанневих” на особистісно-зорієнтовані передбачає забезпечення гармонійного співвідношення особистісних, професійних, творчих якостей людини, розвиток індивідуальності та самостійності у розв'язання життєвих завдань.

Важливим чинником розвитку особистості є чуттєві форми осягнення дійсності, що спонукають до внутрішнього переживання явищ довкілля, усвідомлюючи його багатогранність. Таким інструментом впливу на індивідуальне становлення є мистецтво. Будучи потужним фактором формування творчої особистості, у педагогічному процесі воно представлено як засіб пізнання світу і як особливий вид художньої діяльності, що вимагає активної роботи багатьох механізмів психіки людини: репродуктивних і продуктивних. „Саме з мистецтвом пов'язані перспективи освіти, ствердження нових ідеалів розвитку духовної культури суб'єкта навчання, реалізація принципу діалогічного підходу в педагогічному процесі, орієнтація на його творчу спрямованість [4, с.7].

Аналіз досліджень та публікацій. Думка про те, що освіта є компонентом культури будь-якого суспільства та окремо взятої особистості призвела до формування нової наукової галузі – культурології освіти. Загальнометодичні основи культури висвітлені у працях А.І. Арнольдова, С.А. Арутюнова, В.С. Біблера, Е.С. Маркаряна, Н.С. Щуркової, Н. Якси та ін. Проблема полікультурності аналізується у працях І.А. Носкова, О.В. Латішевої, Т.І. Левченко та ін.; культурологічний підхід до освіти представлений у працях І. Колеснікової, Е. Ямбург та ін.; феномени діалогу культур та становлення особистості окреслені у працях О. Гірного, В. Морозова, С. Рика, Є. Смотрицького та ін. Ідея культурного діалогу М. Бахтіна, В. Біблера та художнього діалогу Ю. Лотмана, Ю. Тинянова мають численну кількість послідовників у царині мистецтвознавства та педагогіці; вплив

мистецьких образів на формування особистісних утворень аналізували Л. Виготський, З. Фрейд, К. Юнг, П. Якобсон та ін. Роль мистецтва у світоглядному становленні молоді органічно вивчає педагогічна наука. На важливість мистецької підготовки вчителя вказують автори І. Зязюн, Н. Миропольська, Е. Сагач, О. Рудницька; особистісний смисл мистецтва розкрили Н. Миропольська, Г. Касянович, В. Онищенко, В. Рибалка та ін.; системний аналіз мистецтва знайшов своє відображення у концепціях Е. Сороки, Н. Ястребової та ін. Проблема полікультурності у контексті культурології освіти, а саме в аспекті діалогу культур та становлення особистості вивчали О. Гірний, В. Морозов, С. Рик, П. Донець, Г. Меднікова та ін.

Виникнення полікультурних моделей вищої освіти на основі міжпредметних та міждисциплінарних зв'язків активує утвердження феномену культуровідповідності освіти. „Культуровідповідність – принцип педагогіки, згідно з яким процес виховання та соціалізації особистості повинен будуватися на основі духовної та матеріальної культури даного суспільства та народу” [7, с.23].

Мета дослідження. Обґрунтування культурологічної парадигми освіти, актуалізація проблеми формування особистості засобами мистецтва, визначення мистецької освіти як педагогічної галузі.

Отримані результати. У контексті нової концепції філософії освіти, метою якої є утвердження пріоритету загальнолюдських духовних цінностей, реалізується вирішення важливої теоретико-методологічної проблеми – трансформації культурної діяльності людства у площину практичної педагогіки. „Сучасна цивілізація орієнтована на особистість, що здатна оновлювати себе, власний досвід, систему цінностей і норм, професійні якості. Освіта є засобом, що забезпечує соціокультурну мобільність, розвиток та особистісну визначеність індивідів. Культурно-творча функція освіти як соціального інституту пов'язана, перш за все, з цілісним, особистісно-духовним освоєнням світового культурного досвіду. Освіта в якості феномена культурознавства виявляється як у породженні нових культурних смислів, цінностей, форм діяльності, так і в актуалізації їх у вигляді культурних надбань через переосмислення та інтерпретацію в індивідуальному культурному космосі людини” [6, с.142]. Зважаючи на особистісну орієнтацію освіти, що є однією з найвагоміших сучасних педагогічних проблем, сьогодні пропонується розглядати категорію „освіта” як „процес творення, створення людини відповідно до образу, певного ідеалу, що складається залежно від усієї сукупності умов і передумов соціокультурного історичного розвитку суспільства” [5, с.73].

Загальні характеристики культурологічної парадигми в сучасній освіті базуються на таких принципах:

- розвитку творчої особистості як головного завдання освіти;
- наповненості змісту освіти культурними сенсами і загальнолюдськими цінностями;
- діалогічного взаємоднання особистості зі світом;
- спрямованості методів, форм і засобів навчально-виховного процесу на становлення унікальної індивідуальності, позитивних рис особистості;
- вільного вибору особистістю способів самореалізації та її культурного саморозвитку.

Педагогічна культурологія як основа поєднання педагогіки і культурології, та культурологія освіти, що тлумачить природу освіти, розвитку і саморозвитку особистості, дозволяють розглядати освіту і виховання як культуротворчий процес. „У контексті культурологічного підходу епіцентром освіти є людина як вільна, активна індивідуальність, яка здатна до особистісної самодетермінації у спілкуванні та співпраці з іншими людьми, сама з собою та культурою” [1, с.214].

Зрозуміти суть культури можна лише крізь призму людської діяльності, адже культура поза людиною не існує. Розкриваючи, реалізуючи суть буття людини, культура одночасно формує і розвиває цю суть. Людина соціально не народжується, а стає такою лише у процесі діяльності. Освіта і виховання – це і є оволодіння культурою, процес передавання її від покоління до покоління. Будь-яка людина, засвоюючи соціальний досвід попередників, вносить свій вклад у культуру, збагачуючи власний досвід. Оволодіння культурою відбувається у формі міжособистісних стосунків та шляхом саморозвитку. Величезну роль у цьому процесі – здобутті соціально-культурного досвіду – відіграє мистецтво. „Проблема впливу мистецтв має загальнопедагогічне значення і є важливим засобом естетичного та всебічного розвитку особистості. Використання синтезу мистецтв у школі як засобу педагогічного впливу на учнів передбачає цілеспрямовану роботу з формування у них естетичних почуттів. Для того, щоб керувати процесом виховання і навчання учнів засобами комплексу художніх цінностей, необхідно знати теоретичні основи синтезу мистецтв в естетичному і загальному розвитку особистості” [3, с.164].

Мистецька освіта є важливим компонентом цілісного духовного розвитку особистості. О. Рудницька у праці „Педагогіка: загальна та мистецька” особистісну спрямованість мистецької освіти ілюструє трьома аспектами навчально-виховного процесу: пізнанням предметного світу, культурою спілкування і потребою в самоосвіті. Авторка зазначає, що особистісний досвід набувається у сфері інтелектуально-пізнавального пошуку, якщо він перетворюється у пошук знань, сповнений особистісним смислом; у процесі комунікативно-діалогічної діяльності, якщо вона призводить до вироблення і апробації власної життєвої позиції; у сфері емоційно-особистісних проявів, що супроводжуються ціннісними переживаннями різноманітних дій і відносин” [4].

Осягнення мистецького твору – напружена інтелектуальна праця. Аналіз засобів художньої форми, їх органічне поєднання, композиційна побудова дозволяє сприймати твір як цілісність, осягати його зміст, а також задум автора. Демонстрація зразків художніх цінностей у педагогічному процесі в паралелі з різноманітною інформацією з галузі історії та теорії мистецтва сприяють формуванню спеціальних умінь художньої діяльності. Всебічне розуміння мистецького твору – це не лише опис історичних, соціальних, національних обставин виникнення твору, його місце в еволюції творчості митця. Це насамперед виявлення тих асоціацій, алюзій, паралелей, які ці твори збуджують, активно стимулюючи процес художнього сприйняття.

„Розуміння мистецького твору охоплює, крім констатації реального художнього факту (артефакту), намагання усвідомити його як вираження певного смислу. Цей процес

пов'язаний з особистісною інтерпретацією символічного значення художньої форми, що сприяє узагальненню та конкретизації знань і повною мірою відповідає педагогічним вимогам смислотворчості, побудови особистісної картини світу через систему певних смислів" [4, с.32].

Одним із ключових понять, які в гуманітарних науках відповідають синтезу мистецтв, є поняття інтерпретації. Саме вона, інтерпретація, передбачає діалогічні стосунки суб'єктів пізнавальної ситуації. В осягненні мистецьких творів важливим і доконечним є розшифрування відповідної символіки і тлумачення знакових систем, якими послуговуються різні мистецтва, а їх порівняльний аналіз розкриває специфіку художнього мислення митців і дозволяє збагнути додатковий смисл діалогічних відношень.

Невід'ємною частиною мистецької освіти є діалогічність. Діалог розуміється як комунікативний процес, який не зводиться лише до обміну інформацією, а передбачає виявлення різних точок зору, смислових позицій, ціннісних орієнтацій та особистісних смислів партнерів. Результатом такого діалогу є синтезований новий смисл. Діалогічні взаємодії особистості зі світом у культурному просторі можуть набувати безмежної кількості варіантів, у яких віддзеркалюється особистісне ставлення людини до околиць світу і до самої себе.

Особливістю мистецької освіти є наявність творчого елемента, що забезпечує взаємозв'язок педагогічних впливів і особистісного саморозвитку. Адже всі види художньої діяльності стимулюють прояви фантазії, образного мислення, асоціативних паралелей тощо. „Творче самовираження доповнює опановані знання і вміння багатством внутрішніх переживань, активізує образи підсвідомості й у такий спосіб сприяє цілісному розвитку особистості. Його роль стає очевидною у контексті виділення трьох основних функцій навчально-виховного процесу: пізнавальної (яка полягає у засвоєнні знань), перетворювальної (що забезпечує розвиток здатності до переосмислення, реорганізації та застосування одержаних знань у ході виконання різноманітних завдань) і творчої (внесення елементів нових знань або способів дій у вихідні умови)" [4, с.96-97].

Використання мистецької педагогіки сприяє формуванню естетичних почуттів, збагаченню емоційної сфери особистості, здатності чуттєво реагувати на оточуючий світ. Естетичні почуття – це результат оцінного відношення до навколишнього. „Формування естетичних почуттів у навчально-виховному процесі повинно розв'язуватися як спеціальна педагогічна задача. Так, звертаючись до мистецтва, ми, перш за все, повинні так організувати почуття учнів, так їх налаштувати, щоб вони заграли всіма своїми багатогранними відтінками. Для цього необхідно не тільки упорядкувати виниклі, часом стихійні і нез'ясовані від спілкування з мистецтвом емоції, але й сформувати стійке суб'єктивне ставлення до естетичних предметів і явищ" [3, с.166-167].

У зв'язку з викладеним робимо такі **висновки**. Мистецька освіта направлена на активізацію пізнавальної діяльності, стимулювання емоційної сфери учнів, розвиток сенсорної культури, формування естетичних почуттів, підвищення рівня культури життєвого самовизначення, вдосконалення та творчий розвиток особистості. Мистецька освіта забезпечує входження дитини в культуру, у життя соціуму, формує духовний світ особистості.

Мистецька освіта в культурологічному аспекті свої педагогічні цілі втілює шляхом збереження і примноження всієї різноманітності культурних цінностей, норм, зразків поведінки і форм діяльності. Мистецька освіта як освітня стратегія покликана пропагувати національну культуру, сприяти міжкультурній комунікації, упроваджувати інтегративні полікультурні цінності в освітній процес, транслювати ідеї діалогізму і співробітництва, активувати творчу діяльність у сфері мистецтва.

У шкільній практиці дисципліни художньо-естетичного циклу входять до освітньої галузі „Естетична культура” Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти і вивчається безперервно з 1 по 12 клас. При цьому забезпечується дотримання принципу наступності, поліцентризму та логічності у ході вивчення тем: „Мистецтво музики та образотворчого мистецтва” (1-8 кл.); „Художня культура” (9-11 кл.); „Естетика” (12 кл. шкіль гуманітарного профілю). Структура загальної мистецької освіти передбачає реалізацію методологічного принципу цілісності по вертикалі (охоплення всіх рівнів навчання) та горизонталі (введення елементів усіх видів мистецтва як складових змісту); впровадження гностичного (знання та уявлення), аксеологічного (сприймання, інтерпретація, естетична оцінка), праксеологічного (художня діяльність), креативного (творче самовираження), комунікативного (культура спілкування) принципів.

Отож, мистецтво є провідником у засвоєнні морального досвіду суспільства, етики міжособистісних стосунків. Воно (мистецтво) затверджує просторове бачення прекрасного, міру етичного і естетичного, індивідуальну форму вираження результатів культурного впливу суспільства на особистість і результатів сприйняття особистістю культурних цінностей.

Літератури

1. Іванова Т. Культурологічна парадигма освіти у філософсько-педагогічній концепції академіка І. Зязюна // Філософія педагогічної майстерності. Зб. наук. праць. К.-Вінниця: ДОВ „Вінниця”, 2008. – 380 с.
2. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
3. Могілей І.В. Педагогічні умови формування естетичних почуттів старшокласників засобами синтезу мистецтв // Педагогіка вищої та середньої школи. Зб. наук. праць, Вип. № 13. Кривий Ріг, 2005. – 316 с.
4. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
5. Шими́на А.Н. Философские основы образования: Монография. Воронеж: Изд.-во ВГПУ, 1999. – 118 с.
6. Щербакoв Б.Ю. Парадигмы современного образования: человек и культура. М.: Логос, 2001. – 142 с.
7. Якса Н.В. Міжкультурна взаємодія суб’єктів освітнього процесу: Навчальний посібник. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 312 с.

Резюме. У статті розглядаються культурологічні та психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості, розкривається суть мистецької освіти, проілюстровано культурно-творчу функцію освіти. Акцентовується увага на проблемі синтезу мистецтв, що має загальнопедагогічне значення і є важливим засобом естетичного та всебічного розвитку особистості.

Резюме. В статье рассматриваются культурологические и психолого-педагогические аспекты развития личности, раскрывается суть художественного образования, проиллюстрирована культурно-творческая функция образования. Акцентируется внимание на проблеме синтеза искусств, имеющее общепедагогическое значение и является важным средством эстетического и всестороннего развития личности.

Summary. The article deals with the problems of cultural, psychological and educational aspects of the personality development. The author analyzes the essence of the artistic education and illustrates cultural and creative functions of education. The main attention is paid to the problem of art synthesis, underlined its general pedagogical meaning as the important accompaniment of the aesthetic and integral personality development.

Д.С. МАЗОХА,
Т.В. ГРИГОРЧУК

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЕКТУВАННЯ КУРСІВ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Розвиток сучасної вищої школи обумовлений об'єктивними змінами в житті суспільства, що, своєю чергою, вимагає нових підходів до організації навчання. В умовах приєднання вітчизняного освітнього середовища до вимог європейського співтовариства постає реальна проблема взаємного зв'язку педагогічної науки та практики, де провідними є ідеї самоосвіти, самовиховання, критичності мислення, що знаходить віддзеркалення в сучасних педагогічних технологіях.

Дане питання є актуальним у зв'язку з подальшим розвитком сучасної педагогічної парадигми професійно-орієнтованого навчання – зміною його типів – рухом від практико-догматичного та пояснювально-ілюстративного навчання до адаптивного, розвиваючого, компетентнісно- й особистісно-орієнтованого, до вдосконалення освіти за рахунок внутрішніх резервів педагогічних систем і технологій, що склалися в практиці різних вищих навчальних закладів.